

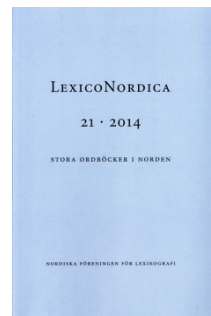
LexicoNordica

Titel: Blinkenberg og Høybyes *Dansk-Fransk og Fransk-Dansk Ordbog*
– fra seddelsamling til trykte ordbøger og til onlineudgave

Forfatter: Lene Schøsler

Kilde: LexicoNordica 21, 2014, s. 161-180

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Blinkenberg og Høybyes *Dansk-Fransk* og *Fransk-Dansk Ordbog* – fra seddel-samling til trykte ordbøger og til online-udgave

Lene Schøsler¹

The Danish-French and French-Danish dictionaries elaborated by Andreas Blinkenberg and Margrethe Thiele, subsequently by Blinkenberg and Poul Høybye are influential and large bilingual Danish dictionaries, the 1997 editions comprising respectively 172,000 Danish lemmas and more than 1 million translations of words and expressions into French, and some 83,000 French lemmas and more than 1 million translations into Danish. The paper discusses the lexicographical principles of the dictionaries and presents a number of predictable and unpredictable problems, which arise when transferring printed dictionaries to an electronic platform.

1. Introduktion

Den første større dansk-franske ordbog er Thor Sundby & Jean Guillaume Euchaire Baruël (S&B): *Dansk-Norsk-Fransk Haand-Ordbog* 1-2 (1883-84). Forudsætningen for de senere ordbøger er Margrethe Thiele, der fungerede som oversætter til fransk for Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. For at sætte sig ind i de forskellige videnskabers terminologi gjorde hun optegnelser ud fra franske specialværker. Efterhånden som det indsamlede materiale voksede i omfang (seddelkartoteket var til sidst på ca. 100.000 seder), opstod hos hende tanken om at udarbejde en dansk-fransk ordbog til afløsning af S&B. Fra 1926 indgik hun samarbejde med Andreas Blinkenberg for at forberede udgivelse af en egentlig ord-

---

1 Tak til Gunhild Dyrberg og Lilian Stage for hjælp ved udarbejdelsen af denne fremstilling.

bog, der i 1937 forelå trykt under titlen A. Blinkenberg & M. Thiele: *Dansk-fransk Ordbog* (B&T). De forskellige udgaver er anført i litteraturlisten.

Poul Høybye var fra 1928 medredaktør ved B&T's dansk-franske ordbog og blev i 1937 sideordnet redaktør. Det store ordbogsværks videreførelse blev sikret i 1984 ved oprettelsen af *Blinkenberg-Høybye-fondet for dansk-fransk leksikografi*, hvis midler udelukkende stammer fra salg af ordbøgerne. Den sidste trykte dansk-franske udgave (D-F), Blinkenberg & Høybye 1991 (herefter B&H), omfatter ca. 172.000 danske opslagsord og over 1 mio. franske gengivelser af ord og ordforbindelser. Udgaverne fra fransk til dansk (F-D) er udarbejdet senere (se litteraturlisten). Sidste trykte F-D-udgave er fra 1997; den indeholder ca. 83.000 opslagsord og over 1 mio. danske gengivelser. Denne forskel i antal opslagsord mellem ordbøgerne skyldes i høj grad en typologisk forskel på dansk og fransk, idet dansk hovedsageligt danner nye ord ved sammensætninger af to eller flere enkeltord, hvorimod fransk forbinder enkeltord ved hjælp af præpositioner.

Blinkenbergs nyskabende indsats inden for den tosproglige leksikografi manifesterede sig på flere måder, først og fremmest ved indførelsen af en konsekvent betydnings-opdeling og en overskuelig ordning af stoffet med opdeling i *hoved* og *hale* (se afsnit 2). Resultatet af arbejdet blev en systematisk kortlægning af ordforrådet i nyere og nyeste fransk i dets mangfoldige afskygninger. Beskrivelsen omfattede ikke blot det almindelige sprog (litterært sprog og dagligsprog), men også – som en særlig fornyelse – alle arter af fagsprog, fra håndværkssprog, juridisk og teknisk sprog til videnskabernes sprog (se afsnit 3.2). Disse principper er bevaret i alle senere udgaver. Formålet for ordbøgerne er (jf. forordet til 1991-udgaven) at dække et bredt spektrum af det danske og det franske ordforråd, så ikke kun det almene sprog er fyldigt repræsenteret, således at kun meget sjældne ord ikke er medtaget, men

også ord fra alle typer af fagsprog, såvel centrale discipliner som økonomisk, juridisk og teknisk sprog, men også ord fra håndværksfag, politik, naturvidenskab, film, massemedier og humanistiske videnskaber, og at bevare et udvalg af litterære ord der anvendes af klassiske danske forfattere, således at ordbogen kan anvendes af udlændinge til at læse dansk litteratur fra Holberg, H.C. Andersen og Kierkegaard til moderne tid.

D-F fra 1991 og F-D fra 1997 blev overført til søgbar cd-rom under ledelse af Jens Rasmussen. I den forbindelse blev den oprindeligt manuelt udarbejdede ordbog indscannet og overført til et nu forældet elektronisk format, der har vist sig ikke at kunne genbruges. Koder og opmærkninger er blevet indsat manuelt, hvilket desværre ikke er sket konsekvent. Artiklerne har undertiden uens opbygning. Disse forskellige forhold har gjort, at cd-rom-udgaven ikke umiddelbart kunne konverteres til nyt elektronisk format.

Den nuværende bestyrelse for *Blinkenberg-Høbye-fondet* (Gunhild Dyrberg, Lilian Stage og Lene Schøsler, fra 2000) har i en årrække arbejdet med revision og konvertering af ordbøgerne. De tre medlemmer af fondet har måttet bruge uventet meget tid på selve konverteringsprocessen, i stedet for – som det ellers var forudset – at kunne overføre data til en ny, forbedret artikelstruktur og koncentrere sig om opdatering af indholdet. Tankerne om en ny, ideel artikelstruktur er fremstillet i Dyrberg & Stage (2005). Problemerne i forbindelse med konverteringsprocessen vil blive illustreret i afsnit 3.1 med henvisning til illustrationen af artikelgennemgangen i afsnit 2.2.

Overførsel til elektronisk netudgave er sket i 2012 gennem aftale mellem Nyt Nordisk Forlag og ordbogen.com. B&H er tilgængelige på internetadressen www.ordbogen.com, hvor man kan abonnere på B&H (og andre ordbøger). Fondets bestyrelse arbejder videre på databasen. I denne nordiske sammenhæng vil jeg koncentrere mig om den danske side af ordbøgerne (D-F).

2. Artiklernes opbygning

De leksikografiske principper for B&H er konciperet af Blinkenberg og udgør et brud med samtidens mere intuitive stoforganisering som den f.eks. findes hos S&B.

2.1. De leksikografiske principper

Ordbøgerne er opdelt i artikler. Såfremt der findes flere opslagsord med samme stavemåde, starter artiklerne med et homografnúmer (romertal fulgt af punktum). Homografer skelnes ud fra følgende kriterier: ordklasseforskel, væsentlig konstruktionsforskel, semantisk forskel.² Først i online-udgaven fastlægges fast rækkefølge af homografer efter ordklasse: substantiv, adjektiv, talord, pronomener, verbum, adverbium, præposition, konjunktion, interjektion. Eks. *I. pode* (substantiv), *II. pode* (verbum).

Opslagsordet følges af en ækvivalent, altså oversættelse til målsproget. Ækvivalenten repræsenterer den mest dækkende gengivelse af opslagsordet i den pågældende betydning eller sammenhæng. I de tilfælde, hvor der eksisterer flere anvendelige gengivelser, er de vigtigste af disse nævnt. Den første ækvivalent er i reglen den, der viser den almindelige anvendelse. Denne del af artiklen refereres der til som *hovedet*, den sidste del som *halen*.³ I hovedet er betydningsforskelle angivet med kapitæler (A, B, C ...), hovedsagelig efter semantiske kriterier, og med henblik på relevans for målsproget. Sidstnævnte princip adskiller naturligvis tosprogede ordbøger som B&H fra etsprogede ordbøger. De to principper (betydningsforskelle på kildesprog og målsprogsrelevans) kan undertiden

2 Principper med konsekvent homografskelnen på basis af formelle kriterier er en leksikografisk nyskabelse fra Blinkenbergs side. Dette princip har efterfølgende inspireret den danske leksikografi, især den tosprogede.

3 Opdelingen i *hoved* og *hale* er en nyskabelse fra Blinkenbergs hånd, der har haft varig indflydelse på den danske leksikografi.

være i konflikt med hinanden. I større artikler er ækvivalenterne markeret med fortløbende arabertal, der bruges som henvisning mellem hoved og hale for at spare plads. Sådanne krydshenvisninger er nødvendige i tosprogede, men ikke i etsprogede ordbøger. I online-udgaven er pladsbesparelse ikke længere nødvendig, og arabertallene er erstattet af den relevante ækvivalent. Denne erstatning har været årsag til konverteringsproblemer (se afsnit 3).

Efter hovedet kommer som nævnt *halen* med ordforbindelser opbygget alfabetisk og ikke anført under de respektive hovedbetydninger, som det er tilfældet for ODS for eksempel. Dette valg skyldes bl.a., at det ikke altid er muligt at henføre en ordforbindelse til en given hovedbetydning. Den alfabetiske ordning afhænger af *det karakteristiske ord* for ordforbindelsen, der kan stå foran eller efter opslagsordet. I halen henvises som nævnt med arabertal i parentes til de nummererede underopdelinger i hovedet, hvilket giver en kompleks, men præcis information til brugeren, men det er en krævende struktur for redaktøren. Alfabetiseringsrækkefølgen er angivet med fed skrift ved første eksempel. Ved forbindelser og sammensætninger er opslagsordet i de trykte udgaver erstattet af en tilde. I onlineudgaven er opslagsordet skrevet ud. Dette har forårsaget problemer ved konverteringen (se afsnit 3).

I ordbøgerne gives der oplysninger om bl.a. ordklasse, stil, emne, grammatik, og for fransk angives lydskrift (i F-D ordbog).

I onlineudgaven er der indført farvemarkeringer: Kildesproget er angivet med blå skrift, målsproget med sort skrift. Ordklasse, stil, grammatik, sprog og forklaringer står med grøn skrift. Emnet står med rød skrift.⁴ Det valgte layout giver mulighed for hurtig forståelse af oplysningstyper. Opstillingen i onlineudgaven er mere luftig end i papirudgaven, og der er indføjet linjeskift ved hver underopdeling.

4 Ved fremmedord angives oprindelsessprog (f.eks. latin, engelsk). Beklageligvis har det ikke her været muligt at gengive farvemarkeringerne – der henvises til at konsultere onlineudgaven.

2.2. Illustration af de leksikografiske principper

I dette afsnit vil jeg illustrere de leksikografiske principper ud fra verbet *ligge*. Jeg vil først vise hvordan S&B (1883) præsenterer dette verbum, derefter B&T's fremstilling (1937). Blinkenberg's principper fra B&T følges efterfølgende i B&H-udgaverne, uden leksikografiske ændringer.

S&B opdeler i to artikler (homografer), nummereret med arabertal: 1. *ligge v.n.* (= verbe neutre, dvs. intransitivt) og 2. *ligge v.a.* (= verbe actif, dvs. transitivt). Under 2. *ligge* henvises til *likke*, som sideform til *slikke* P & *obsc. fig.* – Ens Maas lécher (*ou baiser*) le cul à qn. Betydning 2 findes ikke i de senere ordbøger af B&T og B&H. Sideformen findes ikke heller i DDO, men dog i ODS: **likke**, *v.* [ˈlegə] (*undertiden skrevet ligge, lægge, se ndf. samt u. II. Fos 1; jf. ogs. sideformerne til Kuttenlikker*). Dansk er skrevet med gotisk skrift, hvilket ikke er gengivet her. I det følgende omtales kun første artikel.

Første artikel er organiseret således, at der først gives nogle oversættelsesforslag, herefter nogle hyppige forbindelser hvis rækkefølge ikke er indlysende. Siden følger ordforbindelser organiseret efter adjektiver og adverbier: *bi, brak, død, fjernere, for, fuldt, godt, hen* osv. Rækkefølgen er alfabetisk, men det er ikke indlysende, hvilket ord alfabetiseringen tager sit udgangspunkt i. F.eks. er *ligge fjernere* alfabetiseret efter bogstavet *f*, men eksemplificeret ved *Intet ligger mig fjernere*, – man kunne have forventet alfabetisering ud fra *Intet*, fordi det er en fast del af udtrykket. Slutteligt er angivet sammensætninger, alfabetisk organiserede. Uddrag af artiklen følger her:

1. *ligge être couché, reposer, être placé ou situé, se trouver, être ; (have sit Natteleje) coucher ; (om Høne) couvrir, (om Elv [norsk⁵]) être pris; lade N. – laisser; (opgive)*

5 Norsk er angivet ved hjælp af en stjerne.

laisser là, (en Procès) délaisser, (af Glemsomhed) laisser, oublier (d'emporter) qch; lade N. – fremme laisser qch en vue; lad det –! n'y touchez pas! hvor –r Skylden? à quoi cela tient-il? hos hvem –r Skylden? à qui la faute? [..] m. *adj.* & *adv.* – bi *mar.*⁶ être à la cape; – bi for Takkel og tov capéer (*ou* être cape) à sec ; – brak *agr.* être en friche ; [..] Sammensætninger : Liggedage *pl. com. mar.* jours *m.pl.* de planche *m* starie *f*; – dags-Penge [..]

B&T (1937) introducerer en klar opdeling mellem *hoved* og *hale*. Der skelnes i hovedet mellem to hovedbetydninger A og B. Krydshenvisningerne mellem *hoved* og *hale* er anført med fortløbende arabertal. Halen er alfabetisk organiseret.

A) (= ~ *ned*) (1) être couché (2) être étendu (3) être allongé ; – (= *have sit Natteleje*) (4) coucher (5) (*undert., is. om visse Dyr*) gîter; – (= *hvile*) reposer; – (*om Høne, = ~ paa Æg*) (7) couvrir – (*mar., om Dybgaende*) (8) caler.
B) (= *være anbragt*) (9) être placé (10) se trouver (11) être (12) (*uordentligt*) traîné ; – (= *være beliggende*) (13) être situé (14) se situer.

I forsk. Forb.: ~ *paa Aarerne mar.* se tenir sur les avirons [..] ~ *imellem A og B* (10) (11), être bordé par A et B; é. compris entre A et B [..]

I onlineversionen af B&H beholdes hovedinddelingen i A og B, men arabertallene til krydshenvisning mellem *hoved* og *hale* er fjernet og erstattet af ækvivalenten. Denne ændring har været kilde til konverteringsproblemer, se nærmere i afsnit 3.1. Der er tilføjet idiomatisk information (jf. nedenfor: *oversættes ofte ved il y a, il y avait, etc.*). Ordforbindelserne er reviderede. De forkortelser, der

6 Maritime udtryk (*mar.*) er angivet med et anker, kommercielle udtryk (*com.*) med en hermesstav.

var nødvendige i de trykte udgaver vedrørende mål- og kildesprog, er skrevet ud.

ligge (vi) (lå, ligget)

A (= ligge ned)

être couché

être allongé

(udstrakt) être étendu

(= overnatte) coucher

(= hvile) reposer

(om visse dyr) gîter

(= ligge på æg) couvrir

(mar om dybgående) caler

B (= befinde sig)

se trouver

être

(uordentligt) traîner

(= være beliggende) être situé, se situer

(oversættes ofte ved il y a, il y avait, etc.)

- ligge 10 fod **agter** (for) (mar) caler 10 pieds derrière (devant)
- ligge nord **an** (mar) avoir le cap au nord
- hvad ligger vi an? (mar) où est le cap?
- bringe et skib til at ligge misvisende øst an (mar) amener le cap du navire sur l'est magnétique
- ligge an mod porter sur, appuyer sur, [bien] reposer sur
- klæde staget, hvor sejlet ligger an (mar) fourrer l'étai au portage de la voile
- vide hvad der ligger **bag** ved connaître le dessous des cartes
- ligge **bi** (mar) être à la cape, capeyer
- .....
- ligge **imellem** A og B se trouver entre A et B, se situer entre A et B; être compris entre A et B
- ligge på årerne (mar) rester sur les avirons

2.3. Opsummering af principperne i Blinkenberg & Høybye

Blinkenbergs leksikografisk nyskabende principper, især for den tosprogede leksikografi, er først og fremmest den konsekvente etablering af homografiskelnen og opdelingen i *hoved* og *hale* (se afsnit 2.1). I *hovedet* gives en oversigt over opslagsordets forskellige ækvivalenter på målsproget, i *halen* gives eksempler på oversættelse af opslagsordet i forskellige ordforbindelser. Ved komplekse artikler, der har adskillige ækvivalenter, er disse nummererede med arabertal i parentes, og i halen er der henvisning til disse, hvilket giver pladsbesparelse. Fordelen ved en sådan opdeling i to klart definerede dele, er at en bruger med solid sproglig viden hurtigt kan finde en dækkende gengivelse af opslagsordet i en given betydning ved blot at kaste et blik på hovedet. Til gengæld må man konstatere, at alfabetiseringen af eksemplerne undertiden følger lidt tilfældige principper: Snart er eksemplet alfabetiseret efter et adjektiv, snart efter et substantiv, et verbum, en nægtelse eller en præposition. Ifølge B&H (1997) er alfabetiseringsprincippet i halen valgt af hensyn til brugeren, idet der siges: "I en lang eksempelsamling gør dette princip det let for brugeren at finde frem til det udtryk, der søges." Man kan dog sætte spørgsmålstegn ved, hvorvidt dette princip altid hjælper brugeren, når brugeren ikke på forhånd kan vide, hvilket ord i ordforbindelsen alfabetiseringen er foretaget efter. Men det er et generelt problem for alle ordbøger. Se videre afsnit 3.1. vedrørende overvejelser om ændret struktur. I netudgavens reviderede artikler er opstillingen overskueliggjort og simplificeret ved hjælp af linjeskift, markering foran hver ny forbindelse og valg af verbalform er harmoniseret (samme basisform er valgt). Rækkefølgen er stadigvæk alfabetisk, med fremhævelse ved hjælp af fed skrift.

3. Problemer i forbindelse med udarbejdelsen af den seneste onlineudgave

3.1. Konverteringsproblemer

B&H er blevet overført fra en trykt udgave med søgbar cd-rom til en netversion placeret under ordbogen.com. Dette arbejde startede i 2001. Den nuværende bestyrelse forventede, at der forelå en elektronisk version, der umiddelbart kunne overføres og modificeres ud fra bestyrelsens beslutning om moderniseringsprincipper. Det var hensigten, at den nye artikelstruktur skulle være mere brugervenlig såvel for dansk- som for fransksprogede. Der var tale om en mere eksplicit struktur, inspireret af den der benyttes i Den Danske Ordbog. I forhold til de gamle udgaver af B&H betød det, at der ved opslagsordet først angives en betydningsbeskrivelse i parentes, derefter ved valenskerne en valensbeskrivelse, og til sidst ækvivalenter på målsproget. Det var vores opfattelse, at ordbogsbrugerne herved kunne få de bedste muligheder for at foretage et kvalificeret valg af oversættelse; vi har nemlig erfaret, at et af problemerne ved de tidligere udgaver er, at brugerne har svært ved at erkende, hvilken betydning det danske opslagsord har. Derfor har de også svært ved at vælge den rigtige oversættelse. I en ny artikelstruktur kunne vi endvidere foretage en revision af hoved-hale-princippet, således at ordforbindelserne placeres direkte under den betydning af opslagsordet, som de naturligt hører ind under, i de tilfælde hvor det er muligt (jf. afsnit 2.1 og 2.3).⁷ Vi ønskede desuden at foretage en parallel revision af ordbøgerne (F-D og D-F) med henblik på at gøre dem indbyrdes konsistente i udformning og ækvivalensvalg. Da vi imidlertid ikke har kunnet få eksterne midler til en grundlæggende ændring af strukturen, og da det viste

⁷ Vi havde med andre ord overvejet en modifikation af hoved-hale-princippet på grund af de i afsnit 2.3. nævnte brugerrelaterede overvejelser, hvilket ville have været et brud med Blinkenberg-traditionen.

sig at en konvertering fra den oprindelige struktur til en ny ideel struktur var umulig, har vore planer ikke kunnet realiseres.

Som nævnt løb vi ind i problemer, da det viste sig at den database, der dannede grundlag for den sidste trykte udgave og for dens cd-rom, ikke kunne anvendes til en mere eller mindre automatisk konvertering til et nyt redigeringsformat. Vi besluttede derfor efter flere års frugtesløse forundersøgelser at konvertere den eksisterende base til et mere enkelt format inden en egentlig revision. Selv dette beskedne mål var særdeles vanskeligt. Udgangspunktet var jo oprindeligt en håndskreven seddelsamling, der manuelt var overført til tryk, senere til fotosats, indscannet og manuelt opmærket. De tidligere redaktørers arbejde har været forbilledligt omhyggeligt, men især i artikelopbygning og opmærkning er der sket fejl og uregelmæssigheder. Jeg vil i det følgende give tre eksempler.

3.1.1. Oplysningernes hierarki

Hovedprincippet for angivelse af oplysningernes hierarki er, at den danske side starter med romertal, herefter bogstaver og herefter arabertal. Det betyder at konverteringsprogrammer kan gå systematisk frem efter sådanne angivelser. Imidlertid har visse artikler rækkefølgen romertal, bogstaver, romertal og arabertal. Det betyder, at programmet opfatter de indlejrede romertal som starten på en ny artikel med nyt homograf-nummer. Resultatet af den automatiske overførsel betyder, at artiklerne deles i flere artikler. Principielt kan man ikke forudse, hvilke artikler har indlejrede romertal. Disse fejl skal derfor spores og rettes manuelt (over 1500 fejl er rettet).

3.1.2. Erstatning af arabertal med ækvivalenter

Som det fremgår af opslaget *ligge* i B&T, hovedbetydning B, kan *ligge* oversættes med bl.a. (10) *se trouver* og (11) *être*. I ordforbindelsen ~ *imellem A og B* (10) (11), sker der to ændringer ved konverteringen, den første er erstatningen af tilden med opslagsordet

(se mere herom næste afsnit), den anden er erstatningen af arabertallene med ækvivalenterne. Den automatiske erstatning vil da for det første ændre ~ *imellem A og B* (10) (11) til *ligge imellem A og B* og for det andet anføre ækvivalenten *se trouver, être*, hvilket bliver nonsens, fordi det er mangelfuldt, da oversættelsen af *imellem A og B* så mangler ved ækvivalenterne. Der skal stå *se trouver entre A et B, être entre A et B* som anført i onlineversionen (afsnit 2.2.). Det gælder her som for fejltypen anført i afsnit 3.1.1, at man principielt ikke kan forudse i hvilke artikler sådanne fejl findes. Disse fejl skal derfor spores og rettes manuelt (1032 artikler er blevet kontrolleret).

3.1.3. Erstatning af tildemarkering med opslagsordet

Problemet med erstatning af tildemarkeringen med opslagsordet opstår ved ord med ændring af ordets form. Opslagsordets grundform indsættes automatisk i stedet for tilde, hvilket giver et tilfredsstillende resultat ved ord uden ændring af grundformen (se *ligge*-eksemplet afsnit 3.1.2.), men ved ord som *egen – eget – egne* og *eksempel – eksemplet – eksempler*, giver indsættelse af grundformen en fejl, når grundformen indsættes i stedet for en bøjet form. F.eks. blev *stå på egne ben* konverteret fra *stå på ~ ben*, hvilket uden manuel korrektion ville give det fejlagtige resultat: *stå på egen ben* (ca. 6000 fejl i forbindelse med tildeerstatning er rettet).

3.2. Detaljeringsgrad

Såvel B&T som B&H er imponerende i deres dækning af det danske og franske ordforråd, så det er et værk med høj detaljeringsgrad i artiklerne. Det kan man let overbevise sig om ved at konsultere de tilsvarende ordbøger, selv den sidste udgave af Gyldendals ordbøger, som er relativt omfattende (Hansen et al. 2001). Jeg minder om, at de mange ord oprindeligt er indsamlet på sedler af et antal redaktører og mange interesserede franskkyndige per-

soner. De forskellige personer har haft forskellige fagsproglige interesser, hvilket afspejler sig i varierende dækning af emner, og de forskellige ansvarshavende redaktører har ikke ønsket at afbalancere emnefordelingen,⁸ imidlertid er alment sprog er langt den dominerende kategori. Det er umuligt at vide, hvordan fordelingen mellem de forskellige emneområder ideelt set burde være, men på grund af B&H's oprindelseshistorie er der opstået skævheder. Jeg anfører nedenfor (figur 1) nogle eksempler på fordeling mellem fagområderne, dels for at vise bredden i ordbøgernes dækning af emner, dels for at vise, hvor store forskelle der er i antal artikler inden for de forskellige emner. Særligt påfaldende er det, hvor stort det teknisk-naturvidenskabelige ordforråd er i forhold til det humanistiske. Det er indlysende, at i de tilfælde, hvor der er mange artikler inden for et emne, opnår ordbogen en højere detaljeringsgrad. Konsekvent detaljeringsgrad er formodentlig kun mulig for (nystartede) ordbogsprojekter, der bygger på konsekvent udnyttelse af et afbalanceret korpus.

tech = teknik = 3747	sport = 667
zoo= zoologi = 3595	relig = religion = 286
mar = maritim = 3640	herald = heraldik = 99
bot = botanik = 3432	philat = filateli = 18
mil = militær = 1517	alim = fødevareindustri = 7
com = handel = 1369	arts = bildende kunst = 6
écon = økonomi = 779	

Figur 1: Fordeling på et antal emner, onlineudgaven.

3.3. Udvidelse af ordforrådet

Tidligere, i trykte udgaver, krævede en fornyelse af ordforrådet, at man måtte overveje at fjerne ældre ord, hvilket kunne være i strid med ønsket om at bevare det ældre litterære ordforråd. I en net-

⁸ Den nuværende bestyrelse arbejder aktivt med at revidere og især at opdatere emnerne.

version er der ikke umiddelbart problemer med plads – se dog afsnit 3.4. I princippet kan man derfor i netordbøger indføre nye ord uden at være nødt til at slette gamle ord. Men visse nye ord er rene modefænomener – hvor meget skal man tage med? Og hvor meget skal man modificere ord der har ændret betydning? Lad os skelne mellem to forhold, for det første indførelse af nye ord på grund af nye objekter eller begreber. Det gælder f.eks. ord som *alkolås* og *havmøllepark*, det gælder også nye ord inden for regnskab og økonomisk sprog. For det andet er der nye betydninger af kendte ord eller nye ord eller sammensætninger der opstår i forbindelse med at samfundet ændrer sig. Det gælder f.eks. *nabohjælp*, *whistleblower* og *flyverskjul*. I det sidste tilfælde drejer det sig måske blot om kreativ sprogbrug og ikke om egentlig sprogændring, der bør registreres? Det er en udfordring for alle ordbøger, men måske især for de trykte. Et andet problem forbundet med sprogets udvikling er stilmarkeringer: Hvad der tidligere var lav stil eller injurierende, kan senere blive acceptabelt – tænk blot på ordet *racist* i dansk, der i forbindelse med en sag om Pia Kjærsgaard fra Dansk Folkeparti blev dømt som ikke længere at være et injurierende ord. Samtidig opstår der hele tiden nye lavstilsudtryk og kraftudtryk.

Et interessant eksempel på at sproget ændrer sig i takt med historisk betingede samfundsændringer, er ordet *nødhjælpsarbejde*. I ordbogen fra 1937 var begreberne *nød* og *nødhjælpsarbejde* tæt forbundet med den økonomiske situation i 1930'erne med voldsom arbejdsløshed. Det fremgår også direkte af definitionen i ODS:

Nød-hjælps-arbejde, *et.* (jf. Nødarbejde 2; især *emb.*) *arbejde, der iværksættes til afhjælpning af arbejdsløshed.*
LovNr.529²²/₁₂ 1921. §32.

I overensstemmelse med ODS blev den danske term oprindeligt oversat til det meget lidt mundrette: *travail public [décrété d'intérêt général et] entrepris pour (el. destiné à) combattre (el. pallier) le chô-*

mage. Med tilføjelsen: *Mk entreprendre de grands travaux d'utilité publique pour employer les chômeurs.*

I vore dage dækker termen *nødhjælpsarbejde* en anden virkelighed, og i overensstemmelse hermed oversættes den i netudgaven med *action humanitaire d'urgence*. Da B&H som anført ønsker at muliggøre forståelse og oversættelse af ældre sprog, bevarer netudgaven den oprindelige oversættelse ved siden af den moderne.

3.4. Pladsproblemer før og nu

De trykte ordbøger har indlysende problemer med plads. Det betyder for det første, at redaktører er fristede til at fjerne ældre stof for at få nye ord ind – hvilket **ikke** har været B&H's politik, eftersom denne ordbogs målsætning som nævnt har været at kunne bruges til at forstå også ældre værker. Behovet for at begrænse omfanget mest muligt af økonomiske årsager har medført, at trykte artiklers opbygning er blevet fortættede. Det fremgår af afsnit 2, at der er indført mange forkortelser og symboler, både af opslagsordet og af den videre kontekst, hvilket undertiden gør det vanskeligt at konsultere de mere komplekse artikler.

Med etablering af elektroniske platforme, der principielt ingen pladsbegrænsninger har, kan de mange forkortelser af opslagsord opløses og skrives fuldt ud. Det har vi gjort i de reviderede artikler i den elektroniske base.

Eftersom B&H nu ligger på en kommerciel platform, er vi imidlertid impliceret i overvejelser angående den teknologiske udvikling og brugernes ønske om hurtig adgang til information. På længere sigt kan det betyde, at ordbogen.com vil satse på nye applikationer, der kan downloades og læses på små skærme (smartphones eller iPhones). Hvor B&H's "varemærke" tidligere var at kunne tilbyde brugerne den korrekte og fyldigst mulige information, kan det blive et handicap at være så omfattende, når teksten skal ned på en lille skærm. Dette er en udfordring for en

stor ordbog som B&H. Ordbogen.com arbejder med forskellige løsningsmodeller. Disse omfatter bl.a. at spore tidligere opslag af samme bruger og indsnævre interessefeltet i overensstemmelse hermed eller at reducere antallet af ækvivalenter.

Som et resultat af B&H's høje kvalitet på såvel dansk- som fransksiden har den kommercielle udbyder i øvrigt ønsket at benytte dansksiden som udgangspunkt (nemlig som *pivot*) for nye ordbøger til og fra dansk. Det har bestyrelsen imidlertid ikke ønsket at involvere sig i.

4. Indflydelse fra Blinkenberg & Høybye

B&T og B&H's leksikografiske principper har haft afgørende indflydelse på den danske tosprogsleksikografi, der i stor udstrækning har overtaget disse principper. Ordbøgernes artikler er ofte blevet brugt som model for andre, mindre dansk-fransk-danske ordbøger. Typisk har redaktørerne for de mindre ordbøger nedkortet B&H-artiklerne og udeladt stof. Den konkrete indflydelse fra B&H kan undertiden afsløres ved utilsigtede fejl der ukritisk er overtaget af de mindre ordbøger. Et eksempel er substantivet *paradisæble*, der i B&H (1991) oversættes med *pomme de paradis* eller *pomme d'api*, hvilket ikke er korrekt. I Gyldendals ordbog overtages den fejlagtige oversættelse *pomme d'api*. Den rigtige ækvivalent findes i onlineudgaven af B&H: (træet) *pommier à fleurs*, *pommier d'ornement* (*Malus baccata*); (frugten) *fruit du pommier à fleurs*, *fruit du pommier d'ornement*.

5. Inspirationskilder

Vi har anført ovenfor, at B&T, og derefter B&H leksikografisk set er fornyende i forhold til forgængerne. Oplysningsmæssigt har

ordbøgerne trukket på dedikerede redaktører og informanter. I den aktuelle revisionsfase sørger vi for at revidere løbende begge sider, både F-D og D-F for at sikre konsekvens. Dette kan gøres så meget lettere, som det nu drejer sig om én elektronisk base.

Vedrørende D-F reviderer vi ud fra de eksisterende ordbøger over dansk. Vi konsulterer ODS for ældre ordforråd for at sikre os at oplysningerne er korrekte og at ord vi ikke selv kender, faktisk eksisterer eller har eksisteret. Når det gælder moderne dansk, konsulterer vi DDO og Dansk Sprognævn via sproget.dk, og vi konsulterer internettet (Google) og diverse elektroniske databaser (se referencer i litteraturlisten). I kommentarfeltet angiver vi kilder og eksempler. Tilsvarende angående F-D konsulterer vi *Petit Robert's* netudgave, *Trésor de la langue française, Dictionnaire de l'Académie française* og internettet, hvilket ligeledes angives i kommentarfeltet.

6. Konklusion

B&T og senere B&H er store ordbøger, der har været fornyende i forhold til de forudgående ordbøger og inspirerende for den senere leksikografi i Danmark. Ordbøgerne er under stadig revision, dels for at rette op på skævheder og fejl, dels på grund af nødvendige opdateringer. B&H var ikke planlagt som en emnemæssigt afbalanceret, korpusbaseret ordbog, selvom den har en imponerende emnemæssig og stilmæssig bredde. Bestyrelsen for B&H satser på ansvarsfuldt at forvalte den rige arv fra generationer af utroligt flittige redaktører og tilknyttede interesserede seddelskrivende bi-dragydere.

Ligesom for de andre store, videnskabeligt baserede ordbøger er det relevant at stille spørgsmålet om B&H's fremtid og finansiering. Bestyrelsen har besluttet, at en tilpasning til de nye brugeres behov med bl.a. nye krav til formatet er en nødvendighed, og vi har derfor skiftet fra det trykte til det elektroniske medium med

de problemer og de fordele, der er beskrevet ovenfor. Derimod har vi ikke ønsket at gå på kompromis med kvalitet og med fuldstændighed som ideal. Et ideal der kræver fortsat opdatering og bearbejdelse af den elektroniske base. Så længe vedligeholdelsen af B&H foregår uden ekstern finansiering, er det svært, for ikke at sige umuligt, at nå de høje idealer. Det er ønskeligt, at staten eller andre ansvarlige sponsorer forstår, at store videnskabeligt funderede ordbøger, ordbøger over modersmålet såvel som tosprogsordbøger, er nødvendige, ikke mindst i små sprogområder som de nordiske, og at der derfor bør afsættes midler til udvikling og vedligeholdelse af de store ordbøger.

Litteratur

Trykte ordbøger

- B&T = Andreas Blinkenberg & Margrethe Thiele (1937): *Dansk-fransk ordbog*. København: H. Hagerup.
- Blinkenberg, Andreas & Poul Høybye (1953): *Dansk-fransk Suppleringsordbog, Tillæg*. København: H. Hagerup.
- Blinkenberg, Andreas & Poul Høybye (1969): *Dansk-fransk suppleringsordbog, Tillæg, 2. forøgede udgave*. København: H. Hagerup.
- Blinkenberg, Andreas & Poul Høybye (1975-76): *Dansk-fransk ordbog I-II, 3. reviderede og forøgede udgave*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- B&H = forkortelsen dækker principielt over såvel den dansk-franske som over den fransk-danske ordbog fra 1997, se reference nedenfor. Imidlertid refereres der fortrinsvist til den dansk-franske udgave i artiklen: Andreas Blinkenberg & Poul Høybye (1991): *Dansk-fransk ordbog I-II, 4. reviderede udgave*. Ved Jens Rasmussen et al. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

- Blinkenberg, Andreas & Poul Høybye (1964-1966): *Fransk-dansk ordbog I-II*. København: H. Hagerup.
- Blinkenberg, Andreas & Poul Høybye (1984): *Fransk-dansk ordbog I-II. 2. reviderede udgave*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Blinkenberg, Andreas & Poul Høybye (1997): *Fransk-dansk ordbog. 3. reviderede udgave*. Ved Jens Rasmussen et al. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- DDO = *Den Danske Ordbog* (2003-). Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Gyldendal.
- Hansen, Else Juul et al. (2001): *Dansk-Fransk Ordbog*. København: Gyldendal.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog* (1918-2005) Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Gyldendal.
- Rey-Debove, Josette & Alain Rey (2012): *Le Petit Robert*. Paris: Dictionnaires Le Robert.
- S&B = Thor Sundby & Jean Guillaume Euchaire Baruël (1883-84): *Dansk-Norsk-Fransk Haand-Ordbog 1-2*. København: Gyldendal.

Elektroniske ordbøger og kilder

- Blinkenberg & Høybye dansk-fransk, fransk-dansk ordbog <www.ordbogen.com> (december 2013).
- Gyldendals netudgave (2010) <<http://gyldendal.dk/digitale-boger/ordboeger>> (netudgaven er let afvigende fra den trykte udgave 2001) (december 2013).
- <<http://ordnet.dk>> (med ODS, DDO, korpus.dk, ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskab) (december 2013).
- <<http://sproget.dk>> (sproget.dk redigeres af Dansk Sprognævn og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab) (december 2013).
- Le Petit Robert Electronique* <<http://www.lerobert.com>> (december 2013).

Trésor de la langue française informatisé <<http://atilf.atilf.fr>> (december 2013).

Dictionnaire de l'Académie française <<http://www.academie-francaise.fr/le-dictionnaire/consultation-en-ligne>> (december 2013).

Anden litteratur

Dyrberg, Gunhild & Lilian Stage (2005): Kan man bruge en ord-bogsartikel uden hoved og hale? Overvejelser over en ny artikelstruktur, I: *Sprint*, 43-61.

Lene Schøsler
professor emeritus, dr.phil.
Københavns Universitet
Njalsgade 128-30
DK-2300 København S
schoesl@hum.ku.dk